

מורה זרן

הוראת הערבית

והאסלאם

מקור היהדות בתימן

יפה רוטשטיין

בחרתי לעסוק בנושא זה ולעבדו, מכיוון שהוא מאגד בתוכו שני מרכיבים חשובים לכולנו: מחד גיסא, עובדות היסטוריות הקשורות במזרח התיכון, ומאידך גיסא, עובדות הנוגעות לנו, כיהודים הלומדים ומלמדים את השפה הערבית על רבדיה.

בהוראה בכיתה מומלץ מאוד להביא לכיתה את מפת האזור, כדי להמחיש את המיקום האסטרטגי של תימן כצומת דרכים. כמו כן, יש לתת סקירה היסטורית של הממלכות ששלטו באזור תימן. ממלכות אלה הצליחו לפתח חיי תרבות עשירים, וחל בהן פיתוח רב גם בתחומים אחרים: למשל, הם בנו סכרים בבקעות ההרריות לאצירת מי גשמים. מים אלה שימשו לחקלאות, לגידול תמרים, דגן, צמחי בושם ועוד. אזור זה נודע כארץ הבשמים והזהב.

באזור נבנו מבצרים לשם שמירה על דרכי המסחר, שכן מתימן יצאו שיירות שפנו צפונה לכיוון מצרים וסוריה. כמו כן, שימשה תימן אזור מעבר לסחורות שהגיעו מהודו ומסין והמשיכו צפונה, לסוריה, והובילו בעיקר תבלינים ובעלי חיים.

השפה המדוברת בתימן הייתה שפה ערבית ייחודית. והדת בתימן הייתה דת פגאנית. היו לה כוהנים שעבדו לאלים רבים במקדשים שבאתרי העלייה לרגל, שם הוקרבו קורבנות.

שתיים מהממלכות החשובות בסביבה היו:

1. **ממלכת שבא** (مَمْلَكَة سَبَأ) - התקיימה מאמצע המאה השמינית לפני הספירה ועד המאה הראשונה לספירה. ממלכה זו מוזכרת אף בתנ"ך ובמדרשים (סיפור שלמה המלך ומלכת שבא). ממלכה זו שגשגה בזכות השיירות שעברו דרכה בדרך היבשה. ממלכת שבא שקעה כאשר החלו שיירות המסחר מהודו לעבור דרך ים סוף.
2. **ממלכת חמיר** (مَمْلَكَة حَمِير) - התקיימה ממחצית המאה הראשונה לספירה עד ראשית המאה השישית לספירה. בימי מלכות זו החלו היהדות והנצרות לחדור לדרום ערב. הנצרות התבססה באזור נג'ראן, ואילו היהדות התקבלה כדת רשמית בזמן שלטונו של ד'ו נואס.¹ הגורם העיקרי לשקיעת ממלכת חמיר היה הסכסוך בין ממלכת פרס ובין ממלכת ביזנט הנוצרית. זו האחרונה ניסתה לכבוש את תימן, בעזרת בני בריתה החבשים, כדי להמשיך ממנה ולתקוף את ממלכת פרס. ואכן, בשנת 525 נכבשה חמיר, והחבשים שלטו בה כ־50 שנה.² בשנת 575 כבשו הפרסים את תימן, ושלטו בה עד השתלטות האסלאם על האזור.

לאחר סקירה קצרה זו, יש להסביר לתלמידים את מהות 'משפט האש' בתימן. ניתן להשוות זאת לטקס ה'בשעה' המתקיים עד היום בחלקים מסוימים של החברה הבדואית, או לטקס שתיית המים המרים, המוזכרת במסכת סוטה, כדי להבחין אם אישה נאפה או לא.

1 אחרון שליטי ממלכת חמיר. עלה לשלטון ב־518. מדינאי ומצביא דגול. גייס כוחות מתוך ממלכתו ובעלי ברית מבחוץ כדי להילחם בביזנט, ובבת בריתה חבש, שרצו להשתלט על האזור. ביצע טבח המוני בתושבי העיר נג'ראן, שהיו נוצרים, ולכן סייעו לאויביו בקרב. כנקמה על מעשה זה נשלחו כוחות מחבש ומביזנט, וממלכת חמיר חוסלה.

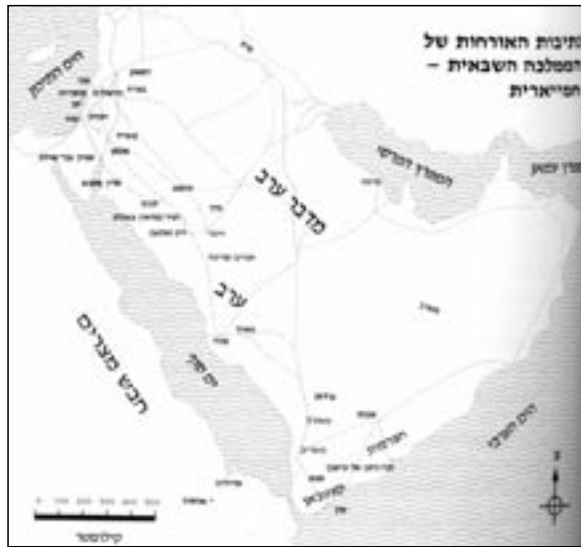
2 בהקשר לתקופה זו, ניתן להזכיר לתלמידים גם את סיפור 'שנת הפיל'.

מקור היהדות בתימן

הקטע הבא עוסק בהימצאותם של יהודים בערב,³ ומתמקד בהתבססותה של היהדות כדת רשמית בממלכת חַמִּיר⁴ בזמן שלטונו של ה'תַּבְּעָא⁵ זֻוּ נֻוּאִס.⁶ ממלכת חמיר הייתה חלק מערב הדרומית, שהייתה שונה מזו הצפונית. השוני התבטא במבנה החברה, הכלכלה, הדת, אורח החיים והשקפת העולם.⁷ בדרום היה רצף של ממלכות: מינא, שבא וחמיר במשך כ-1,500 שנה.⁸ החברה הייתה של יושבי קבע שעסקו במסחר⁹ ובחקלאות.¹⁰ בצפון החברה הייתה נומאדית: בדואים נודדים, המתפרנסים ממרעה. הפולחן הדתי היה בעיקר לירח, לשמש¹¹ ולכוכב נוגה.

קיראו¹² את הקטע הבא, אשר דן בממלכת חמיר, ובהתבססות היהדות והנצרות בחצי האי ערב:

- 3 ראה גם ספרו של הירשברג ח"ז, ישראל בערב, ביאליק, 1946.
- 4 שבט בדרום ערב, שממלכתו התקיימה עד תחילת המאה ה-6 לספירה. ראה גם עברית כךך י"ז 106, 571-572, י"א 181, כ"ז 144-145.
- 5 הכינוי של מלכי חמיר, בדומה לכינוי 'פרעה' של מלכי מצרים. בריבוי: תַּבְּעָא.
- 6 ראה: א. פרקים, עמ' 13-14 (כולל מפה של היישובים היהודיים בערב, עמ' 262-266). ב. ניקולסון, עמ' 24 ואילך. ג' גויטיין עמ' 71-76.
- 7 השבטים הדרומיים מיוחסים לקחטאן בן עאבר (=עבר), הוא יקטן המוזכר בבראשית פרק י', פסוקים כ"ה-כ"ו. ראה גם עולם התנ"ך בראשית, עמ' 76-77. חכמי היוחסין הערביים כינו את הדרומיים 'עארבה', 'מתערבה' (= ערבים טהורים). נוסף על התנ"ך, מוזכרים עמי דרום ערב אצל היוונים ואצל הרומאים. כמו כן, נמצאו כתובות רבות בכתב שבא, המשתייד לשפות השמיות, כמו יתר השפות שהיו בדרום ערב.
- 8 מהמאה התשיעית לפני הספירה עד המאה השישית לספירה.
- 9 הם הגיעו עד הודו, חופי אפריקה וארצות הים התיכון, עם בשמים למיניהם, אבנים יקרות, זהב וקפה.
- 10 יש כתובות רבות ביחס לסכרים שנבנו לשם כך, שהמפורסם שבהם הוא סכר 'מֶאֲרַב', שנפרץ בשנת 750 לפני הספירה בערך.
- 11 ראה גם קטע מס' 5, ובו אזכור של ממלכת שבא, שעבדה לשמש.
- 12 ניתן להיעזר במורה.

מפת דרכי אורחות המסחר של הממלכה השבאית-חמייארית

מְּקֻדָּמָה – מַמְלַכַּת חַמְיֵיר

בדא זָּהוּר הַזֶּה הַמַּמְלָכָה חֹאֲלֵי שָׁנָה 115 ק.מ. 13 וְכָאֵת עֶאֶסְמֻתָּהּ "זַפָּאָר" 14 וְסֻמֵּי מְלוֹכֶיהָ בַּתְּבֻאָעָה. אִן מַמְלַכַּת חַמְיֵיר הִי מִן אֶדְמַת הַמַּמְלָכָה הָעֵרֵבִיָּה וְאֶטְוֶלְהָ אֲגָלָה. 15
 אִשְׁתַּגַּל הַחַמְיֵירוֹן בַּתְּגָרָה וְהַזְרָעָה וְאִשְׁתַּהֲרָוּ בְּעִלְמַת הַהַנְדְּסָה וְתַנְזִימַת אֶרְרִי 16 וְאִבְּחָוּ אֲגֻנְיָאָה בְּפֻזַּל הַתְּגָרָה מֵעִל אֶוְרֻוּבִיִּין. 17

13 = לפני הספירה, קיצור של קל המילא.
 14 עיר הבירה שכנה בקרבת החוף.
 15 ממלכת חמיר היא הממלכה שהמשיכה את ממלכת שבא. על ממלכת שבא, ראה קטע 6 – הסוסים אצל הערבים. ראה גם: גויטיין, עמ' 59-77.
 16 אתר מפורסם מתקופה זו, הממחיש את הידע הרב בהנדסה ובתכנון השקיה הוא סכר מא'רב.
 17 באותה התקופה הם בנו ארמונות מפוארים רבים, המפורסם בהם: ארמון עמאן (في الصنعاء).

ولكن مملكة حمير ضعفت عندما احتل الرومان مصر وأستولوا على تجارة البحر الأحمر وعرفوا الطريق إلى الهند وصاروا يجلبون التجارة منها.¹⁸

وفي زمن هذه الدولة دخلت اليهودية والمسيحية إلى اليمن.

فقد أرسل إمبراطور القسطنطينية في منتصف القرن الرابع الميلادي بعثة تبشيرية هدفتها ديني وسياسي معاً.¹⁹ فاعتنق سكان نجران الدين المسيحي.²⁰

أما اليهودية فدخلت الجزيرة العربية على إثر سقوط القدس في يد الرومان سنة 70 م،²¹ فرحل قسم من اليهود وسكنوا خيبر في الحجاز.²²

وبعد مدة تسربت الديانة اليهودية إلى اليمن فاعتنقها قسم من السكان.²³

وفي بداية القرن السادس الميلادي اعتنق أحد ملوك حمير " ذو نواس " ²⁴ اليهودية وغزا نجران - وكان سكانها مسيحيين - وعرض عليهم الدخول في الدين اليهودي ولما رفضوا قاتلهم وأحرقهم بالنار.²⁵ غضب ملك الحبشة النصراني فجهز جيشاً للانتقام من ملك حمير ولإنقاذ المسيحية من

18 الروماني نيسو بعقوبات זאת لهشتلت، בשנת 24 לפני הספירה، על ממלכת חמיר. איליוס גאלוס ניסה להכניע אותם לקיסר אוגוסטוס, אך נכשל בכך. מאותה התקופה יש ידיעות רבות אצל הרומאים על ארץ תימן. ראה: א. גויטיין, עמ' 61 רב. ברוקלמן. כ.

תאריך الشعوب الإسلامية بيروت 1993. ترجمة - نبيه أمين فارس ومنير البعلبكي ص. 16.

19 זאת מכיוון שהביזנטים והפרסים נאבקו להרחבת השפעתם באזור תימן.

20 ראה, פרקים, עמ' 78.

21 הכוונה לחורבן בית שני, בתקופת הנציב הרומי בארץ ישראל פינטוס פילאטוס, שהיה בפיקודו של הקיסר טיטוס.

22 ראה, פרקים, עמ' 72-75, 266-267.

23 הפרסים תמכו ביהודים, כדי לבסס השפעתם באזור, ואילו הביזנטים תמכו בנוצרים.

24 שמו המלא: יוסף אסאר ד'ו נואס (=בעל הפאות). מת בשנת 525 לספירה. רדיפתו את הנוצרים והטבח שעשה בנוצרים של נגראן בשנת 523, מנומקים בכך שבעבר רדפו החבשים הנוצריים את תושבי דרום תימן, ובתקופת ד'ו נואס החלה שוב תוקפנות חבשית, בעידודם של הביזנטים, ולכן גמלה החלטה בלבו לרדוף את הנוצרים. ראה: א. פרקים, עמ' 263-265, ב. גויטיין עמ' 75-76, ב. חייבי אהרון יהדות חצי האי ערב והאסלאם, (ערך: יוסף שער) ירושלים, 1992. וכן - גרונביאום ח حضارة الإسلام مصر 1994.

ص 92 ترجمة عبد العزيز توفيق جاويد لكتاب: Medieval islam.

25 أنظر، القرآن، سورة البروج من الآية الرابعة.

الاضطهاد، ثم هاجم الأبحاش اليمن وانتصروا عليها²⁶ وأَسْتَوْلُوا على البلاد. ففقدت اليمن استقلالها وأصبحت تحت حُكْم الأبحاش الذين عَمِلُوا على نَشْر المسيحية²⁷ بين أهلها.

קראו את הקטע הבא בערבית וענו על השאלות שאחריו:

בחדית' שמופיע לפני הטקסט מסופר שה'תבע' ואנשיו היו עובדי אלילים, והוא פנה למכה בדרכו לתימן. אנשים משבט 'הַדְיִל' הציעו לו לגשת לבית מסוים, שהמלכים לפניו התעלמו ממנו, ובו פנינים, אבנים יקרות וזהב לרב. זאת בידועם, שמי שמנסה לגזול את אוצרות הכעבה – סופו למות. כאשר התייעץ ה'תבע' עם שני החכמים היהודיים, הם הבהירו לו את כוונתם האמיתית של בני הדי'ל, והציעו לו לנהוג בכעבה כפי שנוהגים האחרים: להקיף אותה, להעריץ ולכבד אותה, ולגלח את ראשו במתחם הכעבה. לשאלתו מדוע אין הם נוהגים כך, השיבו, שהכעבה היא בית אביהם אברהם, אולם תושבי המקום חצצו בין היהודים לבין הכעבה באמצעות הפסילים שהציבו שם, ודם הקורבנות שהקריבו בשעה שהם טמאים ומשתפים (= מְשֻׁכּוֹן). ה'תבע' שמע בעצתם, ושהה במכה שישה ימים, תוך שהוא מבצע את כל הטקסים שהיו נוהגים באותם הימים. כמו כן, דאג לכיסוי הכעבה ב'כִסוּת' וציווה על אנשי שבט גְרָהֵם לשמור על קדושת הכעבה. אחר כך יצא ממכה בדרכו לתימן עם חייליו ועם שני החכמים היהודיים. כאשר נכנס לתימן קרא לאנשיה לקבל עליהם את היהדות, כפי שעשה קודם לכן, והם סירבו לכך, וקראו לו להישפט במשפט האש אשר היה נהוג בתימן.

أصل اليهودية باليمن

أ. عن ابن إسحاق قال: إِنَّ تَبَعًا لَمَّا دَنَا مِنَ الْيَمَنِ لِيَدْخُلَهَا حَالَتْ حَمِيرٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ ذَلِكَ. وَقَالُوا: لَا تَدْخُلْهَا عَلَيْنَا وَقَدْ فَارَقَتْ دِينَنَا. فَدَعَاهُمْ إِلَى دِينِهِ وَقَالَ: إِنَّهُ خَيْرٌ مِنْ دِينِكُمْ. فَقَالُوا: فَحَاكَمْنَا إِلَى النَّارِ. قَالَ: نَعَمْ. وَكَانَتْ بِالْيَمَنِ - فِيمَا يَزْعَمُ أَهْلُ الْيَمَنِ - نَارٌ تَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيمَا يَخْتَلِفُونَ فِيهِ تَأْكُلُ الظَّالِمَ وَلَا تَضُرُّ الْمَظْلُومَ.

26 سنة 530. המפקד היה הנציב החבשי אברהם, הידוע מ'סורת אל-פיל'.

27 באותה התקופה התרחשו האירועים הקשורים ב'שנת הפיל'.

فخرج قَوْمُهُ بِأَوْثَانِهِمْ وما يَتَقَرَّبُونَ به في دينهم وخرج الحَبْرَانِ²⁸ بِمَصَاحِفِهِمَا في أعناقهما متقلديها،²⁹ حتى قعدوا للنار عند مَخْرَجِهَا الذي تخرج منه فخرجت النار إليهم فلما أقبلت نحوهم حادوا عنها وهابوها فدمرهم³⁰ الناس وأمروهم بالصبر لها فصبروا حتى غَشِيَتْهُمْ فأكلت الأوثان وما قَرَّبُوا معها ومن حمل ذلك من رجال حمير، وخرج الحبران بمصاحفهما في أعناقهما تعرِّق جباههما لم تُصِرَّهُمَا. فأصفت عند ذلك حمير على دينه.³¹ فمن هُنَالِكَ وعن ذلك كان أصل اليهودية باليمن.

ب. عن ابن إسحاق: وقد حدثني مُحَدِّثٌ أَنَّ أُمَّ الْحَبْرَيْنِ^و مَنَ خَرَجَ مِنْ حَمِيرٍ، إِثْمَا أَتَبَعُوا النَّارَ لِيُرْدُّوَهَا، وَقَالُوا: مَنْ رَدَّهَا فَهُوَ أَوْلَى بِالْحَقِّ، فَدَنَا مِنْهَا رِجَالٌ مِنْ حَمِيرٍ بِأَوْثَانِهِمْ لِيُرْدُّوَهَا فَدَنَّتْ مِنْهُمْ لِتَأْكُلَهُمْ فَحَادُوا عَنْهَا وَلَمْ يَسْتَطِيعُوا رَدَّهَا، وَدَنَا مِنْهَا الْحَبْرَانُ بَعْدَ ذَلِكَ وَجَعَلَا يَتَلَوْنَ التَّوْرَةَ وَتَنَكِّصَ عَنْهُمَا، حَتَّى رَدَّاهَا إِلَى مَخْرَجِهَا الَّذِي خَرَجَتْ مِنْهُ فَأَصْفَقَتْ عِنْدَ ذَلِكَ حَمِيرٌ عَلَى دِينِهِ.

من سيرة ابن هشام تواريخ

1. جدوا في النص ما يلائم الشرح التالي:

أ. (1) إقترب من اليمن.

(2) تركت ديننا.

(3) خرج أهل اليمن ومعهم الأصنام والقرايين التي كانوا يمتحنونها.

(4) خرج اليهوديان مع كتابي التوراة وهما يَضَعَانِهَا على العُنُقِ مثل القلادة.

(5) جلسوا بالقرب من أصل النار.

28 החכמים היהודים בארץ ישראל נקראו בשם 'חֲבֵר', כלומר חבר. ראה, גויטיין עמ' 72-73.

29 כששניהם נושאים אותם בצוואריהם.

30 = כעסו עליהם.

31 = התאספו מסביב לדתו.

(6) إنصرفوا عن النار وخافوا منها.

(7) قَصَّتِ النار على التماثيل وقرأينها والناس الذين أحضروها.

(8) خرج اليهوديان مع كِتَابِي التوراة عارقين.

(9) اتَّفقت حمير على دين تُبَّع.

ب. (1) ذهبوا وراء النار لإرجاعها إلى مخرجها.

(2) كانت النار تنسحب عندما تلا اليهوديان التوراة حتى أعادها إلى مخرجها.

2. أجبوا عن الأسئلة التالية خطيا ثم احفظوا الأجوبة شفها:

أ. لماذا رفض أهل اليمن تُبَّعا؟

ب. أي دين اعتنق التبَّع " ذو نواس " ؟

ج. ماذا عبد قوم حمير في ذلك الوقت؟

د. ماذا كان دور النار في حياة أهل اليمن؟

هـ. من مثل عبادة الأصنام ومن مثل اليهودية في تلك المحاكمة؟

و. من حَسَرَ في تلك المحاكمة وكيف؟

ز. من فاز في تلك المحاكمة وكيف؟

ح. ماذا حدث في أعقاب هذه المحاكمة؟

3. رتبوا الجمل التالية حسب تسلسل الأحداث:

أ. دعا أهل حَمِيرِ تُبَّعًا إلى محاكمة النار.

ب. كان تبَّع على دين حمير وهو عبادة الأصنام.

ج. خرج اليهوديان من النار عائشين.

د. أبادت النار عابدي الأصنام.

هـ. إعتنق تُبَّع دين اليهودية.

و. إعتنق أهل اليمن دين اليهودية.

4. أكملوا النص التالي بواسطة الكلمات الواردة أدناه:

مملكة حمير هي مملكة _____ ظهرت عام 115 ق.م. وامتاز سكانها بالتجارة _____ والهندسة.

ففي القرن السادس الميلادي اعتنق ذو نواس وهو أحد _____ حمير الديانة اليهودية.

وتوجّه _____ إلى الكعبة التي كانت مُقدَّسة أيام الجاهلية وأمضى فيها _____ أيام وهو يقوم بالمناسك التي كانت مُتَّبَعَةً وَفَتِيذًا،³² وذلك بناءً على نصيحة الحاخامين _____ اللذين أكَّدا له أن _____ هي بيت أبيهما إبراهيم عليه السلام.

وعندما اقترب ذو نواس _____ اليمن في طريق عودته إلى حمير رفض رجال قومه بالسَّماح له بالدخول لأنه فارَّق دينهم. ولكنَّ ذا نواس قال إنَّ اليهودية هي احسن الأديان.

فَتَقَرَّرَ التَّوَجُّهُ إِلَى محاكمة النار.

ففي هذه _____ كان الجانبان المختلفان _____ من مَخْرَجِ النار. وكان الجانب المظلم يَحْتَرِق. أما الجانب _____ فكان يخرج سالمًا من النار. وكان الجانبان في _____ المحاكمة قوم ذي نواس الذين أحضروا التماثيل التي كانوا _____، والحاخامان اليهوديان _____ أَحْضَرَا مَعَهُمَا كتب التوراة.

فاحترق رجال حمير _____ التي أحضروها وخرج اليهوديان عائشين وفازا في هذه المحاكمة.

وحَسَبَ ابن إسحاق لم يَحْتَرِقِ رجال حمير ولكنهم أبتعدوا عن النار. أما اليهوديان فتمكَّنَّا من إرجاع النار إلى مخرجها _____.

ونتيجةً لذلك قرَّر قوم حمير _____ اليهودية و^{يَهُودُوا}.

ألكلمات

ذو نُؤاس — أليهوديين — ملوك — من — المظلوم — مشهورة — اللذان — أن يعتنقوا — سته —
الكعبة — المحاكمة — الزراعة — يقتربان — هذه — والتماثيل — وفازا.

قراؤ את ההקדמה בעברית לקטע העוסק במקור היהדות בתימן. אחר כך קראו את ההקדמה הערבית וענו על השאלות. עליכם לענות על 8 מתוך 11 שאלות (80 נקודות). שאלה 12 היא שאלת חובה (20 נקודות).

ממלכת חמיר

1. אכלמו:

(א) ظهرت _____ حمير عام _____ قبل الميلاد.

(ب) إسم ال _____ تابعة. " ظفار " هو _____ العاصمة.

2. ماذا يميزُ مملكة حمير؟

3. إختاروا الجواب الصحيح: كان الحميريون...

(أ) مزارعين (ب) تجارا (ج) مهندسين بارعين. (د) كل الأجوبة صحيحة.

4. متى حدثت نقطة التحوّل (נקודת המפנה) في حמير ولماذا؟

5. ترجموا إلى العبرية السطر السابع: " وفي زمن هذه الدولة دخلت اليهودية والمسيحية إلى

اليمن. "

6. أكتبوا " صحيح " أم " خطأ " - تنصّر أهل نجران في اليمن بعد وصول وفد إمبراطور القسطنطينية

(קונסטנטין).

7. أكملوا: دخلت ال _____ إلى الحجاز في أعقاب _____ في عام _____

_____ ثم اعتنقها بعض _____ اليمن.

8. أجيئوا بالعبرية: ماذا حدث في أوائل القرن السادس الميلادي؟

9. ماذا كان رد فعل "ذي نواس" عندما أبقى سكان نجران اعتناق اليهودية؟

10. إنسخوا (העלתיקו) من النص ما يلائم الجملة التالية:

أرسل ملك الحبشة جنوده انتقاماً من ملك حمير.

11. أكتبوا "صحيح" أم "خطأ" -

(أ) إنهمز "ذو نواس" هزيمة شديدة.

(ب) حكم الأحباش النصراني في حمير.

12. سؤال شامل

(أ) أذكروا خمسة تفاصيل عن مملكة حمير.

(ب) من أنا؟ (בחרו 5 סעיפים)

1. كان أهل اليمن يستعملونني للمحاكمة. _____

2. في زمني دخلت اليهودية والمسيحية إلى اليمن. _____

3. بعثتُ وفداً على اليمن لأسباب سياسية ودينية. _____

4. إعتنقتُ اليهودية وغزوتُ نجران. _____
5. قُتلنا لِرَفْضِنَا أن نصير يهودا. _____
6. إنتصرنا على حَمِيرٍ وعملنا على نشر المسيحية فيها. _____

أتمنى لكم النجاح

הוראת הערבית בבית הספר גשר בין התרבויות והעמים

דניאלה פז

הוראת שפה זרה בכלל, אינה עיסוק בשפה בלבד, אלא במכלול לשוני, תרבותי וחברתי רחב. קל וחומר – הוראת השפה הערבית במדינת ישראל, שחמישית מאזרחיה דוברים ערבית, והיא שוכנת בלב המזרח התיכון, אזור שהשפה העברית והתרבות הערבית שולטים בו.

צוות המקצוע בבית הספר רואה את הוראת ערבית כמסגרת רחבה הרבה יותר מאשר הוראת שפה בלבד. מובן שלימוד השפה הוא, קודם כול, כלי תקשורת בסיסי והכרחי לקשר בין שני העמים, השוכנים זה בצד זה, הן בתוך המדינה, הן מסביבה. אלא שמדובר בתקשורת במובן רחב בהרבה מהיכולת הטכנית לדבר, או להבין את המילים ואת המשפטים בשפה. לימוד הערבית, בהקשר התרבותי הרחב, הוא מרכיב בסיסי בחינוך להבנת האחר, להיכרות מכבדת של תרבותו, של מנהגיו, של המנטליות שלו; וכך היא משמשת בסיס הכרחי למתן כבוד, לקבלת האחר ולסובלנות. כל אלה הם אבני יסוד בגשר בין שני העמים, הערבי והיהודי, ובין תרבויותיהם.

165

165

תפיסה זו באה לידי ביטוי, בפועל, באופן הוראת הערבית בבית הספר – הן בבחירת התכנים הלימודיים עצמם, הן בתוכנית ההעשרה וההרחבה שאותה אנו כוללים בשיעורים, כחלק בלתי נפרד מהמקצוע. באשר לתכנים ולטקסטים, הרי שבחטיבת הביניים בחרנו ללמד את התוכנית "שפה מלמדת תרבות", אשר,

כפי שניתן ללמוד משמה, שמה לה כמטרה לעסוק, כבר בשלבים הראשונים של הוראת השפה, בטקסטים אותנטיים בערבית, ובחיבור מתמיד בין הטקסטים לבין תכנים, דמויות ונושאים מתוך התרבות הערבית והספרות הערבית.

בחיבה העליונה אנו מעמיקים מאוד תפיסה זו, והיא באה לידי ביטוי בערוצים רבים:

1. העמקה והרחבה של השליטה בשפה עצמה, תוך שיקוף מתמיד של הקשר והדמיון הרבים בין שתי השפות האחיות – הערבית והעברית.
2. לימוד טקסטים קלאסיים מתקופות קדומות (תקופת ה'ג'אהליה', שהיא יסוד מוסד של הלשון, של הספרות ושל התרבות הערבית), כולל פרקים בספר הקדוש לאסלאם, הקוראן. אלה משמשים קרש קפיצה ללמידה מרתקת ומקרבת של נושאים רבים הקשורים להיסטוריה הערבית, להתפתחות דת האסלאם, לחברה הערבית ולערכיה התרבותיים והחברתיים. התלמידים הלומדים זאת מפתחים, מעצם העיסוק המרתק והמכבד בנושאים אלה, ידע, היכרות והערכה לתרבות ולספרות הערבית, שתורמים, בלי ספק, לגישה של יתר סובלנות וקירוב לבבות.
3. במסגרת הטקסטים בספרות, אנו משתדלים לבחור סיפורים ושירים מן הספרות הערבית בת זמננו, שעוסקים בנושאים ערכיים המדגישים את הערכים החשובים והמשותפים לשני העמים והתרבויות. למשל, בשאלת חשיבות היחסים שבין אדם לחברו, לעומת קיום המצוות הדתיות, דרך סיפור של סופר מצרי ידוע, בשאלה הגדולה "מהו האדם?"; מהות האנושיות, באמצעות שיר של משורר אלג'ירי בן זמננו; בבעיות הקשורות במעמד האישה, כפי שמתקף בשיריהן של משוררות ערביות בכלל, ופלסטיניות בפרט, ועוד. לימוד היצירות הללו מאפשר לתלמידינו להכיר את הבעיות המעסיקות את החברה הערבית היום, להכיר יוצרים ערביים בני זמננו, ולהעמיק את הידע ואת ההיכרות עם הלשון הערבית, עם יופייה ועם עושרה.
4. אנו עוסקים בשיעורי הערבית, באופן קבוע, בערבית ובעברית, בדיון בנושאים אקטואליים, חברתיים ותרבותיים, שהם הרחבה והעשרה משלימה ללימוד השפה והספרות. בין השאר, אנו מרחיבים בכל הקשור לחגים בלוח האסלאמי והדרוזי, דנים בידיעות ובפרשנויות עדכניות, בנוגע לסוגיות למיניהן הקשורות למתרחש במרחב המזרח-תיכוני, כפי שאלה משתקפים בעיתונות העברית והערבית, וכך אנו משתדלים להקנות לתלמידינו היכרות והבנה טובה יותר

של תהליכים ושל אירועים הקשורים לאזורנו. לשם כך אנו משתמשים באמצעי התקשורת הזמינים כל כך בעידן הטכנולוגי שלנו – קטעי עיתונות, חדשות, סרטים וקטעי וידיאו מהארץ וממדינות ערב למיניהן, תוך התייחסות השוואתית לפרשנויות ולזרמים שונים, הן בארץ, הן בעולם הערבי.

סיכום

הוראת הערבית בבית הספר היא כלי לימודי וחינוכי בעל חשיבות אקדמית, אינטלקטואלית וערכית רבה, ואנו רואים בה, בשל כך, משימה לאומית מן המדרגה הראשונה. מעבר להיות השפה הערבית אמצעי תקשורת חשוב באזורנו, לימוד השפה הוא כלי חשוב ביותר לחינוך לערכי סובלנות, הומניזם ושלוש, ומכשיר בסיסי ומרכזי בבניית גשר בין העמים היהודי והערבי, החיים, זה בצד זה, במדינתנו ובאזורנו.

عَلَى طَرْفِ اللِّسَانِ (על קצה הלשון)

אירית דושיזינברג

מבחר מושגים – חלק ג'

מונחים וביטויים בנושא קולנוע:

جُمْهُورُ الْمَشَاهِدِينَ – קהל הצופים, ציבור הצופים

صُورٌ مُتَحَرِّكَةٌ – סרטים מצוירים (סרטי אנימציה)

مُسَابَقَةُ الْغَاز – חידון

مَشْهُورٌ جَ مَشَاهِيرٍ – מפורסם (סלבריטי)

مِشْوَارٌ فَتِيٌّ – קריירה אמנותית

مَهْرَجَانُ الْأَفْلَامِ – פסטיבל הסרטים

نَقَادٌ سِينِمَائِيٌّ – מבקר קולנוע

מונחים וביטויים בנושא יום השואה ויום הזכרון:

الْمَحْرَقَةُ – השואה היהודית

مَسِيرَةُ الْأَحْيَاءِ – מצעד החיים

حَرْبُ الْأَسْتِنزَافِ – מלחמת ההתשה

تَكَلَّ أَبْنَهُ – שכל את בנו

عَائِلَات تَكَلَّى - משפחות שכולות

فُقْدَانِ غَالٍ - אובדן יקר

لَقِيَّ حَتْفَهُ - מצא מותו

מונחים וביטויים בנושא מינהל ושלטון:

أَجْرَى مُشَاوَرَاتٍ - ערך התייעצויות

إِفْتِرَاحٍ بِحُجْبِ أَلْتَقَّةِ - הצעת אי-אמון

تَطْعِيمٍ - חיסון

جَدْوَلٍ زَمَنِيٍّ - לוח זמנים

خَرَائِطُ هَيْكَلِيَّةٍ - תכניות מיתאר

دَائِرَةُ الْإِحْصَاءِ الْمُرَكِّزِيَّةِ - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

دَوْرَةُ تَأْهِيلٍ - קורס הסמכה

دِيْوَانُ رَئِيسِ أَلْوَزَرَاءٍ - משרד ראש הממשלה

حَرْبٌ كَلَامِيَّةٌ - התכתשות מילולית

ضَرْبِيَّةُ الْأَمْلاَكِ - מס רכוש

ضَرْبِيَّةُ أَلدَّخْلِ - מס הכנסה

ضَرْبِيَّةُ أَلْقِيْمَةِ أَلْمُضَافَةِ - מס ערך מוסף

مَصَادِرُ رَفِيْعَةِ أَلْمُسْتَوَى - מקורות רמידרג

أَلْمِيَاهُ أَلْجَوْفِيَّة - מיתהום

ביטויים:

أَجْنَدَةٌ - אג'נדה

أَحَادِي الْجَانِبِ - חד-צדדי

أَدْلَجَةٌ - אידיאולוגיה (مُؤَدَّلَج - מי שנתון להשפעה אידיאולוגית)

أَرْضِيَّةٌ - בסיס/מצע משותף

إِنْتِقَاءٌ - מיון

إِنْحَرَفَ عَنِ الْمَسْلَكِ - סטה מן הנתיב
إِنْفَرَدَ بِنَبَأٍ - יצא בידיעה בלעדית
تَحْلِيلَ الْخِطَابِ - ניתוח השיח
تَطْهِيرَ عِرْقِي - טיהור אתני
حُسْنَ الْجَوَارِ - שכנות טובה
حَقَّ الْأَوْلِيَّةِ - זכות ראשונים
حَمِيمٍ - לבבי
خِطَابٍ - שיח
خِطَابِ نِسَائِي - שיח פמיניסטי
شَخْصِيَّةَ مَرْمُوقَةٍ - אישיות דגולה
بِشِكْلِ عَلِيٍّ وَصَرِيحٍ - בפומבי ובמפורש
صَدِيقِ حَمِيمٍ - ידיד-נפש
عَابِرٍ / عَابِرَةٍ / عَابِرُو الطَّرِيقِ - הולך/ת/הולכי רגל
عَطَّلَ - השבית
عَلَى التَّوَالِي - ברציפות
عَيْبَةَ التَّقْوَى - חוסר אמונה
قَنَاعَةٍ - הסתפקות במועט
قَنَاعَاتٍ - דעות מוצקות
مَحْسُوبِيَّةٍ - משוא פנים (פרוטקציה)
مَعْدُومِ الْحُرِّيَّةِ - חסר חירות
مُنْتَهَى الْمَسْئُولِيَّةِ الْجَدِيَّةِ - שיא האחריות
مَوْجَةً أَحْتِجَاجَاتٍ - גל מחאות
وَاجِبَاتٍ مَنَزِلِيَّةٍ - שיעורי-בית
وَسَائِلَ تَرْفِيهِيَّةٍ - אמצעי פנאי, בידור

מונחים וביטויים בנושא גוף האדם ורפואה:

إِسْهَال - שלשול

بَدَنَة - השמנה

بَوْل - שתן

جُرْثُومَة جَجْرَائِيم - חידק

جُرْثُومَة خَطِيرَة - חידק מסוכן

جَفَاف - יובש

حَسَّاسِيَّة - רגישות, אלרגיה

أَلْحَامِضُ أَلْتَوَوِيَّ - DNA (חומצת הגרעין)

كثَافَة أَلْعِظَام - צפיפות העצם

هَشَاشَة أَلْعِظَام - התרככות העצמות

מונחים וביטויים בנושא צבא ובטחון:

إِمْتِحَانَات تَصْنِيف - מבחני מיון (לצבא)

حَرِيَّة أَلْتَنْقُل - חופש מעבר/תנועה

قَلْد أَلْوَسَام / أَلْأَوْسِمَة وَأَلشَّهَادَات - העניק צל"ש/ים ותעודות

أَلْمَعْبَر أَلْحُدُودِي - מעבר הגבול

وَأَبِل مِّنَ أَلصَّوَارِيخ - מטר של טילים

قَطَعَ تَيَّار أَلْكَهْرَبَاء - הפסקת זרם החשמל

وَقَف تَهْرِيْب أَلسَّلَاح - הפסקת הברחת נשק

وَحْدَة قِتَالِيَّة - יחידה קרבית

מונחים וביטויים בנושא חינוך ואקדמיה:

أَوْلِيَاء أَلْأُمُور - ההורים

بَدِيهِيَّة - אכסיומה

جَالِسَةٌ – מטפלת בגן ילדים
حَاضِنَةٌ – אומנת, מטפלת
حِضَانَةٌ – מעון תינוקות
رَوْضَةُ الْأَطْفَالِ – גן ילדים
رِيَاضِيَّاتٌ تَطْبِيقِيَّةٌ – מתמטיקה שימושית
مُصَادَرَةٌ – אקסיומה (מושג מודרני יותר); נק' מוצא, הנחת יסוד
مَعْهَدُ الْعُلُومِ التَّطْبِيقِيَّةِ – המכון ללימודים שימושיים=הטכניון
نَظَرِيَّةٌ – תיאוריה
نَظَرٌ – יצר תיאוריה (مُنَظَّرٌ – תאורטיקון)

מונחים וביטויים בנושא סימני פיסוק וכתב:

عَلَامَةٌ اسْتِفْهَامٌ – סימן שאלה
عَلَامَاتُ الِاسْتِفْهَامِ – מרכאות
عَلَامَاتُ الْوَقْفِ – סימני פיסוק
فَارِزَةٌ – פסיק (לפני עשרות, מאיות)
فَاصِلَةٌ – פסיק (המשפט)
نُقْطَةٌ ج نَقَطٌ – נקודה (וכן: دَوَطٌ – בכתובת אינטרנט)
هَلَالَانٍ – סוגריים

מונחים וביטויים בנושא שוק ההון:

أَسْعَارُ الْأَسْهُمِ – מחירי המניות
تَعْوِيحٌ قِيَمَةِ الْأَشْيَاءِ – ייסוף השקל
خَصْصَةٌ – הפרטה
أَسْعَارُ الْمَعَادِنِ – מחירי המחצבים
سُوقُ الْأَسْهُمِ – שוק המניות
سَهْمٌ ج أَنَّهُمْ – מניה

شَرِكَةٌ رَائِدَةٌ – חברת "סטארט־אפ"
شَرِكَةٌ مُنْهَارَةٌ – חברה פושטת רגל
عَوَّلَةٌ – גלובליזציה
مُؤَشِّرٌ الْأَسْهُمِ – מדד המניות
نِسْبَةُ الْفَقْرِ – שיעור העוני

מונחים וביטויים בנושא חוק ומשפט פלילי:

تَمَّ مَفْعُولُهُ – פג תוקפו
تَمْدِيدُ الْأَسْرِيَّانِ – הארכת התוקף
جِنَايَةٌ أَعْتَدَاءُ – פשע/עבירת תקיפה
لُغْرٌ حَادِثُ الْقَتْلِ – תעלומת הרצח
نِزَاعٌ عَائِلِيٌّ – סכסוך משפחתי

מונחים וביטויים בנושא החורף:

تَزَحَّلَقَ – החליק, גלש (על קרח)
زَحَّةٌ – מימטר (shower)
زَخَّاتٌ مُتَفَرِّقَةٌ – מימטרים פזורים (showers)
زَلَّاجَةٌ – מזחלת (לשלג); מחליקיים

